

קליטת שארית הפליטה בארץ

שער העלייה בחיפה - מחנה מעבר - 1949

כתב: אמיר השכל

ערכה: נאוה רון

תוכן עניינים

3	כללי
4	נתונים
5	עצורי קפריסין
6	יחס הישוב לשארית הפליטה
9	אכלוס, דיור והתיישבות
11	דימוי שארית הפליטה בעיני השליחים ובעיני עצמם ומצבם לאחר עלייתם לארץ
14	גיוס שארית הפליטה לצה"ל
16	צה"ל וניצולי השואה
18	הקליטה בקיבוצים
19	עליית הנוער
20	סיכום
23	מקורות

30.11.09

קליטת שארית הפליטה בארץ

כללי

המושג **שארית הפליטה** מכיל בתוכו את ניצולי השואה של יהדות אירופה במלחמת העולם השנייה, שהתרכזו בשנים 1945-1950 במחנות העקורים באירופה: בגרמניה, אוסטריה ואיטליה ובמחנות הגירוש של המעפילים בקפריסין.

שארית הפליטה לא הייתה מקשה אחת. היא היתה מורכבת מארבע תת קבוצות:

משוחררי מחנות הריכוז - רובם הגדול צעירים, שני שליש מהם גברים, לא נמצאו בהם ילדים וזקנים. מאפייני ההתנהגות של קבוצה זאת היו: חרדות אישיות, חוסר מנוחה נפשית, קושי בריכוז, שקיעה בטרואומות וחוויות מתקופת המחנות, אפאטיה חברתית ועיסוק כמעט בלעדי בבעיות אישיות. יחסם לעבודה ובמיוחד לעבודה פיסית היה מסוייג.

פרטיזנים ולוחמי גטאות - בקבוצה זו היו גם ילדים, שנולדו ביערות. זו הייתה קבוצה בריאה יותר במובן הנפשי, גאה בעברה ובעלת תודעה ציבורית.

חוזרים מבר"מ - קבוצה בעלת התפרסות גילית רחבה ובתוכה משפחות שלמות. יחסם לעבודה פיזית היה בריא יותר. הם היו מטריאליסטים, באו ממציאות אפורה וענו פחות לתביעות חברתיות.

ילדים יתומים - ילדים ששרדו אצל משפחות מאמצות ומנזרים. ילדים אלו רוכזו לאחר המלחמה בבתי ילדים. בתי ילדים אלו נדדו כעבור זמן קצר למחנות העקורים. חלק מילדים אלו החל לעבור תהליך שיקום עוד במחנות העקורים בהדרכת שליחי תנועות הנוער.

אחת השאלות, שנשאלה פעמים רבות לאחר המלחמה, מי ניצל ובזכות מה? בתשובה על השאלה ניתן לומר, שרוב האינטליגנציה והמנהיגות היהודית הרוחנית הושמדה בשואה. בקרב שאר הציבור, ניתן לומר בהכללה, כי נותרו בחיים אלה שחיוניותם הייתה רבה יותר.

ילד יהודי שחולץ ממנזר מוזק ע"י חייל הבריגאדה

נתונים

1. בקיץ 1947 הגיע מספר העקורים באירופה למספר שיא של 263,000 נפש. 73% מהעקורים היו יוצאי פולין, 71.2% היו בגילאים 18-45, 57% גברים ו-43% נשים. אחוז הלידה במחנות העקורים עמד על מעל ל-3.5%¹.
2. מבין השוהים במחנות העקורים הגיעו לארץ בהעפלה כ-25,000 איש ועוד 130,000 הגיעו לאחר הכרזת המדינה. בסך הכול הגיעו ממחנות העקורים ומחנות הגירוש בקפריסין 155,000 נפש, כ-59% משארית הפליטה. שאר העקורים יצאו לארה"ב (כ-62 אלף), לארצות אחרות (כ-20 אלף). כ-30 אלף נשארו באירופה.
3. בשנתיים הראשונות לקום המדינה היוותה שארית הפליטה כ-70% מכלל העולים החדשים.² כ-62% מכלל העולים היו בני 15-29, צעירים אלה היו פוטנציאל אנושי להתיישבות, לפיתוח הכלכלי של המדינה ולכוח הלוחם שלה. מיעוט העולים היו רווקים ורווקות, שכן רבים מהניצולים התחתנו במחנות העקורים מתוך רצון לפתוח בחיים חדשים. אחוז גבוה מהעולים היו ילדים בני 0-4 שנולדו במחנות העקורים.
4. נתוני הירידה מהארץ בין השנים 1948-1951 מראים ש-56% מכלל היורדים היו עולי אירופה משארית הפליטה. הסיבות העיקריות לירידה היו: חוסר עבודה (90% מדורשי העבודה היו עולים חדשים) ובדידות חברתית. עבור חלק מהעולים הייתה ארץ ישראל תחנת מעבר בדרך ליעד אחר.³
5. בין השנים 1946-1956 הגיעו לארץ 383,056 משארית הפליטה, שהיו כרבע מהאוכלוסייה.

¹ דוד שערי, "יחודה של "שארית הפליטה" בתוך בריחים של שתיקה, עמ' 24-26

² חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 9

³³ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 14-16

עצורי קפריסין

החל מ-13 באוגוסט 1946 כל מי שהגיע באופן בלתי לגלי לארץ ונתפס על ידי הבריטים נשלח לקפריסין. בשיא היו במחנות המעצר בקפריסין 51,530 נפש. כ-60% מעצורי קפריסין היו גם במחנות העקורים.

בעוד שחלק מהשוהים במחנות העקורים לא ראו בארץ ישראל יעד מועדף, עצורי קפריסין היו חדורי שאיפה להגיע לארץ.

המבנה הדמוגרפי של עצורי קפריסין היה דומה למבנה הדמוגרפי במחנות העקורים: כ-80% מעצורי קפריסין היו בגילאים 13-35, היו מעט קשישים וילדים, כ-2,200 תינוקות נולדו על אדמת קפריסין.⁴

מחנה חורף בקפריסין

עולים ממזרח אירופה, שגורשו מקפריסין, בדרכם חזרה לנמל חיפה, 1949

⁴ דליה עופר, ניצולים כעולים: המקרה של עצורי קפריסין, בתוך בריחים של שתיקה, עמ' 226-229

יחס הישוב לשארית הפליטה

יחסו של היישוב לשארית הפליטה החל להתגבש עוד בעצם ימי המלחמה. בשנים 1942-1943 הגיעו לארץ פדויי עסקת חליפין עם הגרמנים. את הרושם העז ביותר השאירה עליית "ילדי טהרן", שהגיעה לארץ בפברואר 1943.

<http://www.youtube.com/watch?v=Rx9Zwhs1KWI>

על אף זאת הדיון בשארית הפליטה עד 1944 היה שולי ותיאורטי היות והמלחמה הייתה עדין בעיצומה ולא היה מידע כמה מהניצולים ירצו להגיע לארץ ישראל. הבסיס ליחס לשארית הפליטה היה עמדת היישוב כלפי הגלות מראשית המפעל הציוני. במהותה של הציונות עמד המרד בגולה והתפיסה, שאין ליהודים מקום באירופה. הציונות הסוציאליסטית, שמתוכה באה מנהיגות היישוב, שאפה ליצור אדם חדש וחברה חדשה. ניתן להבחין בארבע תקופות ביחס היישוב העברי לשארית הפליטה:

רוז'קה קורצ'יק

תקופה ראשונה - אמצע 1944 ועד לסיום המלחמה, תקופה שעומדת בסימן המפגש בארץ עם רוז'קה קורצ'יק והגעתה של הבריגאדה לאירופה.

בסוף מאי 1944 עלתה לארץ קבוצת פליטים, שמנתה 571 עולים מצ'כוסלובקיה, יוגוסלביה ופולין. מרשמיה עולה אכזבה מהתנהגות תושבי הארץ. הפליטים ציפו בארץ ישראל לבית וחום ולא כך היה.

חשיבות מכרעת הייתה למפגש של רוז'קה קורצ'יק, מהלוחמות בגטו וילנה, לאליטה של היישוב. שבועות ספורים לאחר הגעתה היא הופיעה בפורומים מרכזיים ביישוב. הופעתה השאירה רושם חזק ביותר. באמצעות הופעותיה נקלטו בתודעת הציבור אנשים כמו: אבא קובנר, חייקה גרוסמן, פרומקה פלוטניצקה, טוסיה אלטמן. על הופעתה של רוז'קה קורצ'יק כותב מרדכי שנהבי:

"באותם ימים הגיעה אלינו רוז'קה. אל אוזן מי לא הגיע שמע סיפוריה "משם"? רטט עבר ומחננו בעקבות הופעותיה בקיבוצינו או באסיפות העם, בהם מסרה את העדות הנאמנה הראשונה על טבח האמהות, הילדים, הזקנים והצעירים... כיבוש בזק כבשה את כל שומעיה. שיר המרד של לוחמי הגטאות... אפף בכוחו את כולנו."⁵

⁵ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 49

ראשוני העדים בארץ היו אנשים שהשתייכו לקבוצת הלוחמים בגטו. הם העבירו ליישוב את אמונתם בצדקת דרכם וזו תאמה את הערכים, שהיו מקובלים אז ביישוב.

תקופה שנייה - מסיום המלחמה ועד סוף 1945 - מפגש בין לוחמי הבריגאדה לשארית הפליטה.

חיילי הבריגאדה, שהיו על אדמת איטליה, היו הראשונים שנפגשו עם שארית הפליטה. רבים מבני משפחות החיילים היו בין הנרצחים. חיילים רבים ערקו מיחידותיהם והחלו נודדים באירופה בתקווה למצוא שרידים מבני משפחותיהם. חווית המפגש של חיילי הבריגאדה עם שארית הפליטה היה חזקה. אחד מחיילי הבריגאדה מתאר אותה במילים הבאות:

"טרגדיה של עם שלם אין לראות אותה דרך הרדיו והעיתונות. רק אם רואים בעין ממש רק אם שומעים ממש מפי פליטי חרב על הכול - רק אז חיים זאת בכאב... וזהו שראינו והרגשנו."⁶

עם סיום המלחמה הייתה שארית הפליטה בראש מעייניה של הבריגאדה. כמו במגנט נמשכו חיילי הבריגאדה והניצולים אלה אל אלה. ערב כניסת הבריגאדה לגרמניה פורסמו בה י"ג עיקרי התנהגות מחייבים, הסעיף האחד עשרה היה זכור: שליחותך - הצלת יהודים, עליה ומולדת חופשית! ואכן, מטרתם של חיילי הבריגאדה הייתה הצלת שארית הפליטה והכוונתם לארץ ישראל. במפגש הזה על אדמת הניכר הייתה נכונות וצמא של בני הארץ להקשיב ולשמוע את אשר עבר על ניצולי השואה בשנות הסבל, יחד עם רצונם של שארית הפליטה לספר. מפגש זה היה חשוב, אולם כמעט שלא הייתה לו תהודה בארץ ישראל. קולם של אנשי הבריגאדה, כאשר הם חזרו לארץ, לא נשמע, והם לא השפיעו על עיצובה של האווירה הציבורית, שהייתה עתידה לקלוט עשרות אלפי ניצולי שואה מאוחר יותר.

תקופה שלישית - מ-1946 ועד שלהי 1947-תקופת מחנות העקורים וההעפלה.

בראשית 1946 התחילה שליחות מאורגנת ורשמית מטעם מוסדות וגופים ארץ ישראלים ובהם: נציגי "הבריחה", "המוסד לעלייה ב'", "מחלקת הנוער והחלוץ" ועוד. בשלב זה החלה מלחמה של נציגי המפלגות השונות על נפשות שארית הפליטה.

⁶ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 50

בנוסף, השתנתה הגישה לשארית הפליטה: בעוד שחיילי הבריגאדה ראו בשארית הפליטה שותף שווה ערך, התייחסו הנציגים הרשמיים מארץ ישראל במידה מסוימת של התנשאות מבחינה ערכית אנושית. ב-1946 ובתחילת 1947 התנהל דיון בכל מיני פורומים באירופה על מהותה של שארית הפליטה. במוקד עמדה השאלה: מי הם האנשים ששרדו? ההנחה הייתה, שהשואה גרמה לסלקציה בעם היהודי, והויכוח היה: האם נותרו הטובים יותר או שמא אלו ששרדו הם הטובים פחות. דיון זה נמשך גם בפורומים שונים בארץ, בד בבד עם הדיווחים שהגיעו מאירופה על התרשמות השליחים מניצולי השואה.

בואם של כמה מראשי לוחמי הגטאות, אבא קובנר באוגוסט 1945, צביה לובטקין באפריל 1946 ואנטק צוקרמן ב-1947, ונאומיהם במועצות הקיבוץ השונות עוררו סערת רגשות. קולם של לוחמי הגטאות רק העמיק את ההבחנה בין הפרטיזנים ולוחמי הגטאות ושאר ניצולי השואה, שנתפסו כהולכים פסיביים למוות.

תקופה רביעית - מהחלטת החלוקה ב-29.11.1947 ועד שלהי 1949 - כשהגיע לארץ הגל הגדול של שארית הפליטה במהלך מלחמת העצמאות.

ההבחנה בין פרטיזנים ולוחמים ויתר שארית הפליטה קיבלה משנה תוקף עם פרוץ מלחמת העצמאות. החלטת האו"ם על החלוקה עוררה התלהבות בקרב שארית הפליטה ורבו גילויי ההתנדבות. עקב המלחמה רבים מהשליחים ביקשו לחזור לארץ ולא היה מי שימשיך את עבודתם.

המלחמה הייתה עתה בעדיפות עליונה. הייתה עייפות מלשמוע את ניצולי השואה. הניצולים עצמם סירבו לדבר היות וסיפורם היה שונה ממיתוס הגבורה, שטופח סביב הפרטיזנים וסביב הנוער הישראלי, שנלחם על עצמאות המדינה. תהום נפערה בנושא תפיסת הגבורה בין שארית הפליטה ליישוב בארץ ישראל. בשלב זה הגבורה היחידה, שהעריכו, הייתה העמידה מול האויב עם נשק ביד. שארית הפליטה עצמה חשה, כי עצם הישארותם בחיים הייתה גבורה ראויה. אחת השאלות שחזרה על עצמה במפגש בין תושבי הארץ ובין שארית הפליטה והעידה על עומק הפער הייתה: "איך נשארת בחיים?" גישת הישוב כלפי שארית הפליטה גרמה לניתוק בין שתי האוכלוסיות ונטייתן של שארית הפליטה הייתה להימצא בסביבת ניצולים, שמצאו פורקן אחד אצל השני.

אנטק צוקרמן היטיב לתאר את הפער:

"הסתבר שבינינו (ובין אנשי א"י) מפרידים לא רק ימים, כי אם אוקיינוסים של מחשבה ושל חוויות. דברים שנראו בעינינו, בעיני אנשים שבאו לברה"מ ומפולין, אנשים שחצו גבולות-הם לא יכלו להבין, ואילו אנו לא יכולנו להבין מה הם מדברים אלינו, מה הקשיים העומדים בפניהם מבחינה ארגונית ומבצעית, מבחינת השליחות ומבחינת הכסף הדרוש כדי להגיע אלינו. אני אומר זאת לא רק על המוסדות הלאומיים, אני מתכוון גם למוסדות התנועתיים, כל אלה כמעט שלא הבינו... לא דברו בשפה שלנו, בשפת שארית הפליטה. לנו הייתה שפה לגמרי אחרת, שפה שרכשנו בימי המלחמה."⁷

אכלוס, דיור והתיישבות

תחנתם הראשונה של אנשי שארית הפליטה הייתה בתי העולים או מחנות עולים. בינואר 1949 היו רבע מכלל העולים במחנות עולים, הרוב הצליחו למצוא לעצמם פתרונות דיור רובם בבתי ערבים שנטשו את הערים והכפרים בעקבות מלחמת העצמאות.

תחילת ההתיישבות הייתה בערים הנטושות, שהיו בעבר ערים מעורבות כמו: חיפה, טבריה וצפת. מעבר לניצול הבתים הפנויים הייתה מטרה לחזק את האזורים הכבושים באוכלוסיה יהודית.

מחנה העולים, שער העלייה, ליד חיפה - 1949

⁷ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 61

בעדיפות שנייה יושבו העולים בערים, שהיו בעבר ערביות לחלוטין, כמו: יפו, עכו, לוד ורמלה. הבעיה בערים אלו הייתה תשתית השירותים, שנהרסה לחלוטין. בחלק מהערים לא היה חשמל, רשת המים תוכננה בצורה גרועה, בארות המים נתנו כמויות מים קטנות ולא הייתה תשתית ביוב. ערים אלו היו תחת ממשל צבאי והיה צורך לתאם את ההתיישבות בין גורמים רבים: המושל הצבאי, האפוטרופוס של הרכוש הנטוש, הממשלה, הסוכנות היהודית וההסתדרות. רבים מהבתים היו רעועים והבעיה הגדולה הייתה הניתוק של מקומות ישוב אלו ממקומות ישוב יהודיים. לא הייתה תעסוקה. לחוסר התעסוקה הייתה השפעה מוראלית קשה ביותר, חוסר יכולת לטפל בנוער והעדר פעילות תרבותי בין העולים.

לסיכום - העדר תכנון מראש, העדר חלוקת אחריות מוסדית לתפקידים השונים הכרוכים בבניית התיישבות מתחדשת, תנאי חיים קשים וירודים, ניתוק רוחני ופיזי מלבן של היישוב הוותיק - כל אלה גרמו לבעיות קשות, בעיות קיומיות ומוראליות בערים הנטושות.

בניגוד לבעייתיות ההתיישבות בערים הנטושות, את ההתיישבות בכפרים הנטושים ליוותה עמדה אוהדת מלכתחילה, מכיוון שהדבר נתפס כמהלך אסטרטגי, שנועד לחזק אזורים דלי אוכלוסיה, והיא הייתה בחסות תנועת המושבים. בחירת כוח האדם, שהופנה לכפרים הנטושים, הייתה נוקשה יותר והיא התבססה על אמות מידה של גיל, בריאות והתאמה חברתית. עד תום מלחמת העצמאות הוקמו כ-37 יישובים חקלאיים בכפרים הנטושים.

רוב היישובים נבנו על קבוצות עולים בעלות מוצא משותף. את ההתיישבות בכפרים הנטושים מאפיין ארגון עצמי מהיר, יוזמה עצמית לשיפור איכות החיים, חריצות רבה, עזרה הדדית וקשר חזק למקום ההתיישבות. קשה יותר היה במקומות, שבהם התרכזה אוכלוסיה ממוצא מעורב.

גם בכפרים הנטושים הייתה בעיה של ניתוק מהיישוב הוותיק. מה שגישר בשלבים הראשונים הייתה ההתלהבות של שארית הפליטה לצורת ההתיישבות הכפרית, נכונות לעבודה, דבקות באדמה והמרחב ליוזמה עצמית.

דימוי שארית הפליטה בעיני השליחים ובעיני עצמם ומצבם לאחר עלייתם לארץ

לגבי רוב תושבי הארץ עוצבה דמות שארית הפליטה מתוך הדיווחים, שהעבירו השליחים בעל פה ובכתב בין השנים 1947-1948, ולא מתוך מפגש והתרשמות ישירה. רוב הדיווחים עשו הבחנה בין השפעת השואה על האנשים לבין השפעת החיים במחנות העקורים; בכל מקרה מדובר בהשפעות שליליות, פיזיות בעיקר, נפשיות ומוסריות. החיים במחנות נתפסו כמחריפים סימפטומים, שמקורם במלחמה, ומונעים נורמליזציה בחיי העקורים. הדיווח החיובי, שנוגע לפליטים במחנות, הוא רצונם לחזור לחיים נורמאליים, שבא לידי ביטוי בשיעור גבוה של נישואים וילודה. רוב הדיווחים חוזרים ומדגישים את יסוד החשדנות והאמונה הקטנה באדם. תופעה אחרת, שמודגשת, היא יכולתם של הניצולים "להסתדר". התרשמויות אחרות מציינות את הרמה התרבותית הירודה של שארית הפליטה ורגשי נחיתות. על המפגש עם שארית הפליטה במחנות העקורים כותב השליח מנחם זערוני:

"כל יהודי המחנות, מאיש המחנה הפשוט ועד לאיש הועד המרכזי, לקויים ברגש נחיתות עמוק ונעלבים על נקלה, בדרך כלל הם נוטים להגזמות. הם מגזימים בביטוי ובפאתוס. דעתם אינה יציבה בדרך כלל ואינה שקולה, הם נתונים להשפעתם של אפקטים רגעיים. בנקל אפשר להלהיבם ומהר מאד עלולה התלהבותם לפוג...יהודי המחנות חומר אנושי קשה, חסר חינוך...האנשים האלה עברו גיהנום כזה אשר שום דבר לא יזעזע אותם. קהו רגשותיהם."⁸

דיווחי השליחים העלו מגוון של היבטים שליליים בחייה של שארית הפליטה עקב הישיבה במחנות, הראשון שבהם הוא היבט כלכלי פרודוקטיבי. השליחים טענו, כי אנשי המחנות חיים בבטלה מנוונת, שכרוכים בה חיים מקצבה וחוסר רצון לעבוד. תופעה שלילית אחרת, שהם מציינים, היא עשיית רווחים קלים בשוק השחור. יש תאור, שמאפיין את שארית הפליטה, כציבור שחי בהרגשה שסבלו בעבר מזכה אותו לחיים טובים יותר בעזרת סביבתו. שארית הפליטה תוארה גם כציבור שרווחת בו הפלגנות המפלגתית, ציבור שנעדר מסורת פוליטית ציבורית דמוקרטית. דאגה רבה הובעה בנוגע לילדים, שגדלו במשטר המחנות. הללו, או שלא קיבלו חינוך כלל, או שלמדו במסגרות חינוכיות, שרוחה של ארץ ישראל הייתה זרה להם.

⁸ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 64

חסרה להם הבנה לתנועות הנוער, לחלוציות, לחינוך לעבודה ולערכים החשובים לחינוך הילד בארץ. התפיסה הייתה, שיושבי המחנות עברו במשך הזמן סלקציה שלילית, כשהיסוד האנושי החלוצי כבר עזב, והנשארים טיפחו אורח חיים של השלמה עם חיי המחנה. המסרים שהועברו לארץ מציינים, כמעט בקול אחד, את בורות שארית הפליטה בכל הקשור לארץ ישראל ולציונות.

התיאורים שהגיעו מאירופה היו הבסיס, שעליו נבנה היחס לשארית הפליטה בבואם ארצה. בנוסף, התנועה הציונית שאפה ליצור בארץ ישראל אדם חדש וחברה מתוקנת.

"לחנך אותם מחדש": מושב עין איילה 1949 (הארכיון הציוני המרכזי)

התנועה הציונית העלתה על נס ערכים כמו עבודת האדמה, חלוציות, סוציאליזם, טובת הקולקטיב - כל אלה כניגוד ליסודות, שנתפסו כגלותיים: עיסוק בפרנסות אוויר, גילויי חולשה פיסית ורגשנות. פער זה הבטיח, כי המפגש בין הישוב לשארית הפליטה יהיה טעון. לכך יש לצרף את רגשי האשמה של היישוב, על שקצרה ידו מלסייע ליהדות אירופה שעה שזו הושמדה. ומנגד רגשי בושה והשפלה על מה שנתפס ביישוב כהתנהגות מחפירה של יהדות אירופה בפני הנוגש הנאצי.

כאשר הגיעו פליטי השואה לארץ הם התקבלו בברכה, הם התקבלו כאזרחים מן המניין בזכות יהדותם, לא היה ספק לגבי נאמנותם לישראל. בפועל הייתה התעניינות מועטה בלבד בעלייה, במצוקות ורגישויות העולים. רוב הציבור לא היה מעורב בקליטת העולים. מי שעסקו בקליטת העלייה היו הפקידים, שהיו שכבה מבוססת בחברה היהודית, ועובדה זו הגבירה את רגשי הנחיתות של העולים. כתוצאה מכך הפכה שארית הפליטה בארץ לפאסיבית והאינטגרציה עם היישוב הוותיק הייתה קטנה. רוב הציבור הוותיק התנכר לשארית הפליטה דבר שגרם לשארית הפליטה להתכנס בתוך עצמה. מרבית המרכיבים של אינטגרציה חברתית - מגורים משותפים, שפה משותפת, קרבה רוחנית - כל אלה לא היו קיימים במפגש של היישוב הוותיק לשארית הפליטה.

אם במפגש בין אנשי הבריגאדה ושארית הפליטה היו מושגים כמו "משפחה" "אחים" שפה משותפת, הרי שהביטויים השכיחים ביותר לתיאור עולי שארית הפליטה, לאחר הגעתם לארץ, היו: "אבק אדם", פליטים, אלמנט, חומר אנושי וכדומה. ביטויים אלו מבטאים יותר מכל את יחס החברה הוותיקה לעולים החדשים.

ניצולי השואה באו מעולם אחר ועד אחרית חייהם הם היו אחוזים בו ואוחזים בו ללא הרף. רבים מהם ניסו לתאר את הקורות אותם במחנות ונכשלו. השהות במחנות העקורים, קודם העלייה לארץ, סייעה לרבים להתאושש מבחינה גופנית, אך הם סבלו מחרדות והתקפי דיכאון, רגזנות, קשיי ריכוז וסיוטי לילה, קשיי ביצירת קשר עם הזולת, חשדנות כלפי זרים, סגירות, דאגנות גדולה בכל מה שקשור בביטחונם האישי, הכלכלי והמקצועי וחשש גדול בכל הקשור לילדיהם. רבים מניצולי השואה נשאו בושה על ההשפלות, שעברו בתקופת המלחמה, ועל חוסר האונים שלהם להתנגד למה שעשו להם. למעטים, שהיו מעורבים בניסיונות התנגדות, היה קל יותר, ורבים מהם נטו להתבדל מהיתר ואף להתנשא עליהם. באוגוסט 1949 הפנה פרקליט המדינה את תשומת ליבו של שר המשפטים לעלייה מדאיגה במספר העולים החדשים, בהם ניצולי שואה, השולחים יד בנפשם. דין וחשבון שהוגש לראש הממשלה קבע כי במהלך השנה הראשונה לעצמאות המדינה עלה מספר המתאבדים וניסיונות האובדנות על 150, רבים מהם עולים חדשים.⁹

⁹ תום שגב, המיליון השביעי, עמ' 144

גיוס שארית הפליטה לצה"ל

בשלהי 1948 מנה צה"ל 88,033 חיילים, מתוכם מנו שארית הפליטה קרוב ל-22,300. מתוך כלל החיילים שרתו כ-60 אלף בחילות קרביים, שליש מהם היו אנשי שארית הפליטה.¹⁰ אחד מכל שלושה נופלים במלחמה היה עולה חדש ניצול שואה.¹¹

החלטת האו"ם על חלוקת ארץ ישראל ב-29.11.1947 גרמה להתעוררות ולהתלהבות בקרב שארית הפליטה, שהיו במורל ירוד, ובאותה עת כבר איבדו את אמונם בארץ ישראל. את האווירה במחנות מתאר אחד השליחים באיטליה:

"יכול אני לציין את ההתלהבות העצומה שהקיפה את כל הפליטים אחרי ההכרזה... בבואי לשם פנתה אלי משלחת בשאלה אם אפשר להתגייס לשורות ההגנה ולצאת להלחם בכנופיות. באופן ספונטני פרץ רצון הפליטים במחנות ובקיבוצים, להיות שותפים למאבק הישוב ומבלי ולפני שהוכרז על איזשהו מפעל התחילו באסוף כספים."¹²

עוד לפני פרוץ קרבות מלחמת העצמאות החל גיוס ניצולי השואה לצה"ל במחנות העקורים. הקריטריון היה אנשים בגילאים 18-35, מוכשרים לשאת נשק. עדיפות עליונה לעלייה ניתנה לאלו, שנמצאו מתאימים לשרת בצה"ל. הכוונה הייתה להכשיר את המתאימים עוד במחנות להפעיל נשק.

גיוס שארית הפליטה לצה"ל התבצע בנוסף גם במזרח אירופה ובקפריסין. בביצוע הגיוס יש להבחין בין שתי תקופות:

תקופה ראשונה - בטרם החלה פעולת גיוס שיטתית במזרח אירופה, המגויסים נבחרו מתוך הציבור, שנשלח למחנות מרסיי לשם עלייה. בתקופה זו גויסו ונשלחו לארץ כ-2,000 איש.

בתקופה השנייה הגיעו לבסיסי העלייה קבוצות ויחידים, שהתייצבו וגויסו בלשכות הגיוס בארצות השונות. בתקופה זו התייצבו כ-6,000-7,000 איש.

¹⁰ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 80

¹¹ תום שגב, המיליון השביעי, עמ' 162

¹² חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 96

לא כל המתנדבים התאימו לגיוס. לאחר שנבחרו המגוייסים מבין המתנדבים נערך במחנה מיון פנימי, שמטרתו להרכיב יחידות צבאיות אחידות מבחינת מוצא, גיל והכשרה צבאית.

את אלו, שבאו מאורגנים בקיבוצי הכשרה, ניסו לשמור בגופים שלמים בתוך מסגרת היחידות הקיימות. במחנות התנהלה תוכנית הסברה, אולם פעולות ההסברה נתקלו בקשיים רבים: ריבוי שפות, רמות השכלה שונות וקוצר רוח של המתנדבים.

קליטת ניצולי השואה בצה"ל הייתה קשה. יש עדויות רבות על יחס קשה של החיילים הארץ-ישראלים לניצולי השואה, שזה מקרוב התגייסו. האלוף אברהם אדן מתאר את פגישתו עם חיילים מקרב שארית הפליטה:

"הייתה זו פגישתי הראשונה עם חיילי הגח"ל. הם דיברו אידיש... הצגתי להם את התכנית לשבוע הקרוב והצעתי שיציגו שאלות. תגובתם הייתה מפתיעה: תחילה שבחו אותי - מזה שבועיים בארץ ואני הראשון שאסף אותם לשיחה, הסביר להם בהרחבה את המתרחש ואת התכנית לגביהם. עד היום לא ניתן להם להתבטא ואיש לא שאל להרגשתם, לדעתם על האימונים ועל היחס כלפיהם. אח"כ עברו לטענות והן היו רבות: לדבריהם זכו ליחס משפיל מהמפקדים הזוטרים שאמנו אותם. המ"כים הצעירים מרימים עליהם קול ואף זורקים בהם אבנים. היו שצינו בחריפות שיחס המפקדים מזכיר להם את יחס הגרמנים כלפיהם."¹³

ממסקנות סקרים שבוצעו בצה"ל בין מארס 1948 לאפריל 1949 עולה תמונה של כשל בקליטת ניצולי השואה, כשל במימד המוסדי של הקליטה וכשל במימד האינטראקציה הבין-אישית, שהיה עוד חריף יותר. מעבר להתמודדות עם הקושי שבשרות הצבאי התקשו ניצולי השואה עם העובדה, שלא היה להם בעורף בית ופינה שקטה. רובם, שלא נשאר איש ממשפחותיהם ציפו לבית חם בישראל, וכזה הם לא מצאו. מקור נוסף לכישלון באינטראקציה הבין אישית בין ניצולי השואה והנוער הארץ-ישראלי היה הפער בגילים ובניסיון החיים. כל זה בלט על רקע העובדה, שהפיקוד היה בדרך כלל בידי הארץ-ישראלים והדרך לקידום הייתה חסומה בפני ניצולי השואה, שרבים מהם היו בעלי ניסיון צבאי וניסיון פיקודי בצבאות בעלות הברית טרם עלותם ארצה. בארץ הם שירתו כטוראים.

¹³ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 129

הרציונל של "חוק בנים יחידים" היה צורך לאומי להבטיח המשכן של מאות ואלפי משפחות. על פי החוק הוגדר בן יחיד, מי שנולד להורים החיים בארץ ואין לו אחות.¹⁴ שארית הפליטה לא נכללה ב"חוק בנים יחידים". רבים מניצולי השואה לא היו סתם בנים יחידים, כפי שהגדיר החוק, אלא "נצר אחרון", שריד יחיד לכל משפחתם, רובם של אלו נשלחו ליחידות קרביות.

שמחה רטהויזר (קז'יק) מלוחמי גטו וארשה כותב ב-5.3.1948 את המכתב הבא לפיקוד העליון :

**לכבוד
"הפיקוד העליון"**

2.4

[illegible]

לאור פקודת הפיקוד העליון לשחרור בנים יחידים מהחי"ש והפלמ"ח ולהעסיקם בעורף, ברצוני להעיר לכם על מחלקת הפרטיזנים, שאנשיה לא רק בנים יחידים, אבל יחידים למשפחות שלימות שהושמדו ע"י הנאצים. כאחראי לאנשים אלו חושבני כי עוד לא הגיע הזמן להעסיק את האנשים האלה בקו-ראשון כמו "בית דגון".

אני יוצא מהנחה שיש צורך וחובה לאומית לשמור על האנשים האלה שישארו בחיים עד כמה שאפשר.

שנית דווקא בגלל זה שהיא יחידה קרבית בעלת רמה להטיל עליה תפקידים רק בשעה 12 ולא לפני זה.

בברכת ניצחון

קז'יק-ש. רטהויזר

תל-אביב 5.3.1948

¹⁴ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 140

חוסר הבנה למהות השואה במישור הפרט עלה גם מההוראה לשינוי שמות משפחה במקרה שהם גרמנים, אנגלו-סכסיים, סלאבים, צרפתים ולועזיים בכלל. ההנמקה להוראה הייתה, שצה"ל צריך להיות: "עברי ברוחו וחזונו ובכל גילוייו הפנימיים והחיצוניים". רבים מניצולי השואה נענו לדרישה, היות והם העריכו כי זה יאיץ את השתלבותם בחברה הישראלית. מנגד, היו רבים ששם המשפחה היה הדבר היחיד, שנותר ממשפחתם, והם ביקשו לשמר אותו.

לימים, יזם ניצול השואה, יהודה שטרנפלד, את פרויקט "נצר אחרון" לזכר חיילי שארית הפליטה, שנפלו בקרב:

<http://www.youtube.com/watch?v=mq8gOZSuEHs>

http://www.education.gov.il/merkaz/mifal_hanzacha/default.htm

מלחמת העצמאות נתפסה קודם כמלחמתו של הנוער הארץ-ישראלי, שלתוכו השתלב ניצול השואה. העולים, שברובם היו ניצולי שואה, דורגו בארץ כנחותים מבחינה צבאית, הן ביכולת הלחימה שלהם והן במוטיבציית הלחימה שלהם. רבים מהעולים קיבלו הכשרה בסיסית ביותר ונשלחו לאחריה מיד לשדה הקרב. במיתוס הגבורה של מלחמת העצמאות היה מקום לשואה רק בכל הנוגע למרד הגטאות ולוחמת הפרטיזנים. אנשי שארית הפליטה, שעלו לארץ במהלך מלחמת השחרור, רובם לא היו בשורות הפרטיזנים ולא בין מורדי הגטאות. מפגשם עם הצבא בארץ העמיד בפניהם מיתוס גבורה, שלעומתו ניסיון חייהם נחשב נחות וכדרך התנהגות שאינה הולמת.

הקליטה בקיבוצים

עניין מיוחד יש במפגש בין שארית הפליטה ותנועה הקיבוצית היות והתנועה הקיבוצית ניצבה במרכז ההגשמה הציונית. במפגש בין ניצולי השואה והקיבוצים יש לעשות הפרדה בין ילדים ונוער, שהיו קשורים למפעל "עליית הנוער", ובין הבוגרים, שהגיעו בדרכים שונות לקיבוצים. הנתונים מראים, כי מרבית ניצולי השואה לא נמשכו בהמוניהם אל הקיבוצים. בתנועה הקיבוצית. יחסית לגודל האוכלוסייה, נקלט האחוז הנמוך ביותר מבין העולים. עד סוף 1949 נקלטו כ-10,000 עולים בקיבוצים.¹⁵ מנגד, בקיבוצים נקלטו 59.8% מחניכי עליית הנוער.

התנועה הקיבוצית הייתה למעשה היחידה, שבנתה עוד ב-1947 מערך קליטה למבוגרים שבקבוצת שארית הפליטה, תוך התחשבות בייחודה של עלייה זו. ואולם משעמדה התנועה הקיבוצית ליישם את מדיניות הקליטה פרצה מלחמת העצמאות ומשטר הקליטה הקיבוצי התמוטט עקב מחסור חריף של אמצעים, שבאו לידי ביטוי, בין השאר, בקושי לפתור את בעיית הדיור.

רוב אנשי שארית הפליטה העדיפו לשבת בערים, כי ראו בישיבה בערים זיקה לעברם. לניצולי השואה הייתה רתיעה מהליכה לקיבוצים, היות ורובם לא עברו הכשרה ולא היה להם חינוך ציוני חלוצי. רובם נרתעו מחיי צוותא. הם ראו בקיבוץ מושג זהה עם הקולחוז. אנשי ההתיישבות העובדת נתפסו כאליטה היישובית ומולם הרגישו ניצולי השואה רגשי נחיתות. אין זה פלא ש-50% מאלו, שהגיעו לקיבוצים, עזבו אותם, רובם בשנה הראשונה לשהייתם בקיבוץ. הגורמים העיקריים לעזיבה היו גורמים חומריים, בראש ובראשונה מצוקת השיכון והשאיפה לרכוש מקצוע, שאיפה שהקיבוץ לא מילא במרבית המקרים. קריטיים יותר מהגורמים החומריים היו הגורמים החברתיים. ניצולי השואה חשו בודדים בקיבוצים. ברוב הקיבוצים לא הייתה שכבת גיל מקומית מקבילה, מחסור גדול בחברות עולות בקבוצה וריבוי גברים, קוצר רוח ורגישות גדולה במפגש עם המקומיים והדינאמיקה, הם אלה שיצרו העזיבות.

¹⁵ תום שגב, המיליון השביעי, עמ' 160

עליית הנוער

רוב הילדים והנוער נקלטו בקיבוצים. כ-80% מהילדים, שהתקבלו לעליית הנוער מ-1945-1949, היו ילדי שארית הפליטה. כ-60% מהם נקלטו בקיבוצים (כ-9,000 ילדים). כ-63% מהילדים, שנקלטו בעליית הנוער בשנים 1946-1947, רובם ניצולי שואה, היו יתומים מאב ואם.¹⁶

קליטת ילדי השואה

לקליטתם של הילדים בקיבוצים קדמה שהייתם במקומות מעבר, שם נערך להם מיון. הילדים הנקלטים חולקו לשלוש קבוצות גיל, כאשר תוכנית הקליטה כללה כל יום מספר שעות לימוד ומספר שעות עבודה בהתאם לגיל הילדים. ילדי שארית הפליטה היו בעלי רצון עז ללמוד. לתאוות לימודים זו יש מספר הסברים: הרצון לסגור את הפער בין מיעוט ההשכלה לעומת ניסיון החיים. הלימודים היו אמצעי פיצוי על הקיפוח שחווי במהלך חייהם. הלימודים, במיוחד לימוד השפה, עזרו להם להשתלב בחברת הילדים המקומית.

מנגד, קשיים רבים עמדו לפני הילדים בהשתלבותם במסגרת העבודה בקיבוץ, הקושי הראשון היה קושי אסוציאטיבי של עבודת פרך. קשיים אחרים היו: חולשה פיזית, האקלים, בעיית השפה, תחושה שהם פקק בעבודה עקב אי הכנסתם לענפים קבועים.

מקור נוסף למרידות הילדים הייתה רגשי נחיתות מול הילדים המקומיים ורצון עז ללמוד מקצוע, שהיה קשור גם לאי הוודאות בעתיד. לא כל בני הנוער ראו עצמם ממשיכים בקיבוץ ולכן רכישת מקצוע הייתה כל כך חשובה עבורם.

כיצד נתפסו הילדים בעיני החברה הקיבוצית?

אנשי הקיבוצים נטו ליחס לנוער שתי השפעות קשות. האחת, נוגעת לעברם בתקופת הכיבוש הנאצית, והשנייה, קשורה לחיים במחנות העקורים. בכל מה שקשור לרכוש פרטי, ראו אותם כמי שהורגלו "להסתדר" ועל כן הם מודדים כל דבר לפי תועלתו הנוכחית. לגבי יחס לבני אדם מתאפיין בחשדנות ואי אמון. האמון אבד להם במחנות:

¹⁶ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 196

"ניסיון חייהם במחנות פעל נגדנו. לעיניהם חפשו יחידים הצלה ולא נרתעו מלדרוך בדרך זו על גופות חברים וקרובים. הם היו מוקפים סביב אך זדון וקשיחות לב. על מוקד המלחמה ליום חיים הועלו לעיניהם רגשות אנוש, כבוד אדם, קשרי דם, חברות וידידות. כל קדוש נרמס. כל אלה טפחו חשדנות וחוסר אמון. נסגר הלב. כל החושים גויסו לעמידה על המשמר בפני כל זולת. הכול יישקל במאזני התועלת הקרובה והמוחשית. תבונת חיים מפותחת וניסיון חיים עשיר וכולו זועק: אל תאמין, אין דורש טובתך, אין אוהבך."¹⁷

אנשי הקיבוצים מתארים את התנהגותם של הילדים בהיבטים שונים של ערעור היציבות הנפשית: עצבנות, פראות, נטייה לקללות, חוסר משמעת חברתית, היסטריות של בכי, התנהגות שהפריעה לגיבוש הנערים לכלל חברה.

גם מבין חניכי עליית הנוער הייתה עזיבה. המניעים העיקריים לעזיבה היו רצון בהכשרה מקצועית וחשש מחיי שיתוף. לגבי עליית הנוער, גם אם עזבו בני הנוער את הקיבוץ לאחר שחונכו בו תקופה מסוימת, הרי שהושגו בכך לפחות מקצת ממטרותיה החינוכיות.

סיכום

1. כשעוסקים בקליטת שארית הפליטה בארץ יש להבדיל בין קליטת ילדים ונוער לבין קליטת המבוגרים. יש להבדיל בין דרכי הקליטה בקיבוצים לבין אלו שנקלטו בערים וביישובים הנטושים.

2. הילדים והנערים, מקרב שארית הפליטה, נקלטו במסגרת "עליית הנוער" ובמסגרת זו ננקטו דרכי פעולה ייחודיות לחינוכם וקליטתם. החל מהגעתם של "ילדי טהרן" נערכה "עליית הנוער" מתוך מחשבה תחילה לקליטת רבבות ילדי שארית הפליטה. נקבעו מטרות חינוכיות והוקצו אמצעים כספיים, נערך מעקב והתקיים תהליך בלתי פוסק של תחקור ולמידה. היו טעויות וכישלונות אבל נבנתה מערכת קליטה, שלקחה בחשבון את האיכויות הספציפיות של הילדים. שונה המצב כאשר מדברים על המבוגרים. עד 29 בנובמבר 1947 לא הוקדשה לשארית הפליטה הבוגרת תשומת לב נפרדת ולא הוקמו כלים מקצועיים להדרכה, קליטה ושיקום, אלא בתנועה הקיבוצית בלבד.

¹⁷ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 210

3. הדימוי של שארית הפליטה, כפי שנתפס על ידי רוב תושבי היישוב, עוצב מתוך הדיווחים, שהעבירו שליחי היישוב ממחנות העקורים. דימוי זה היה שלילי בעיקרו. התנועה הציונית שאפה לעצב בארץ ישראל יהודי חדש, שהיה אנטי-תזה ליהודי הגלות ולדמותם של ניצולי השואה, שנתפסו כמי ש"הלכו כצאן לטבח".
4. במשך 1948, למרות המודעות למרכזיותה של העלייה ולחשיבותה, עמדה מלחמת העצמאות בראש סדר העדיפויות. בשלהי 1948 ובתחילת 1949, כשהשתפר המצב בחזית, החלה העלייה לתפוס מקום מרכזי יותר.
5. המערכת הצבאית החלה לעבד תוכניות קליטה רק בתחילת 1949, על אף שעד אז גויסו למעלה מ-20 אלף חיילים מקרב שארית הפליטה.
6. התנועה הקיבוצית הייתה היחידה, שבנתה ב-1947 מערך קליטה למבוגרי שארית הפליטה, אולם משעמדה ליישם אותה פרצה מלחמת העצמאות ומשטר הקליטה הקיבוצי התמוטט.
7. לשארית הפליטה ברובה היה מושג מעורפל בלבד על ארץ ישראל. בדרך כלל הארץ הצטיירה בדמיונם כציור אידיאלי. בפועל הייתה תהום בין המצב הנפשי, שהם הגיעו לארץ, וחוסר מוכנותו של היישוב. תהום זאת הולידה תגובות קשות בקרב שארית הפליטה. על הפער הזה מעיד מכתב שנשלח ב-11.7.1949 ממנהל הסוכנות בפראג ליצחק רפאל, ראש מחלקת העלייה בסוכנות בירושלים: "לצ'כוסלובקיה מגיעים יום יום מאות מכתבים מעולים שעלו במשך חצי השנה האחרונה. כמעט כל המכתבים מתארים את המצב כקשה עד בלתי נשוא, או כקריטי. דעות אלה מציינות שלא זו בלבד שגרים באוהלים אלא נוסף לזה באים עכברים ונחשים וכיו"ב ומקשים עוד יותר את התנאים, נוסף לזה מציינים את הכלכלה הרעה גם כן. אנשים החיים כאן היום... מסתכלים על א"י כעל מחנה ריכוז חדש. בין אלה ישנם ציונים רבים, אשר אין בדעתם לעלות ארצה בגלל הסיבות הנ"ל. ידוע לנו שהקליטה היא אחת הבעיות הקשות והמסובכות ביותר העומדות בפני הסוכנות והממשלה. למרות זאת מאשימה היהדות המקומית כאן את הממשלה במצב שנוצר. מציינים שהממשלה תומכת בעליה מבלי שתדאג לקליטה. העולים טוענים שקיימים מנגנונים טובים לארגון העלייה ואלו לארגון הקליטה אין".¹⁸

¹⁸ חנה יבלונקה, אחים זרים, עמ' 264

8. למרות כל הקשיים נקלטו מרבית עולי שארית הפליטה במדינת ישראל, הקימו משפחות, ובהתאם להשכלתם ולהכשרתם נקלטו במגזרי החיים הכלכליים, החברתיים והתרבותיים בארץ.

את קשיי הקליטה של ניצולי השואה בארץ היטיבה לתאר חוה אלברשטיין בשירה "שער עלייה" - "שְׁרָלְיָה", בלחנו של גדעון כפן:

<http://www.youtube.com/watch?v=mCpOyX-9K4>

ושב הרדיו מדבר, "מדור חיפוש קרובים"
רשימות ארוכות, שמות, כתובות ומספרים
מי שהחליף את השם, בעצם כבר ויתר
אינו מקשיב לתכנית, אין בו כוח יותר
ובינתיים אבי קנה לו מצלמה
"פוטו חמש דקות" - תמונות לתעודה
תעודת עולה, תעודת זהות, פנקס חבר,
אין שפה, אין פרנסה, יש תעודה כבר נסתדר
ובקיץ החם מוציאים את הכסאות
מרכז הסברה מביא סרטים והרצאות
אקורדיון מנגן מלווה איזו זמרת
'עגלה עם סוסה', אוי 'אוי כנרת כנרת'
שרליה, שרליה...

מיטה מתקפלת, שולחן מתקפל
ובערב שבת אנחנו יוצאים לטייל
חולצות לבנות, נעליים מבריקות
הולכים לטייל, אבל אין פה מה לראות
שורות של צריפים, כמה עצים וגדר
חוזרים במתינות, הרי אין מה למהר.
את הסיפור הזה מתחילים מהסוף
סיפור על אוניה, שהגיעה לחוף
על מחנה מעבר ועל תחנה סופית
ועל הבולגרית, הפולנית, האידיש, העברית
ועל מקום אפור, ללא צבע, ללא נוף
ועל התחלה, התחלה שאין לה סוף.

מישהו אומר - "הגענו"
מישהו עונה - "אולי"
מישהו קורא - "מצאנו", לוחשים לו "הלוואי"
מישהו צועק - "בינתיים", צועקים לו - "עד
מתי"
לעולם כבר לא נדע
מי נכנס ומי יצא
מי עבר ומי נשאר בשרליה
שרליה...

את הסיפור הזה מתחילים מהסוף
אנייה עם נוסעים הגיעה אל החוף
אנשים עייפים בארץ חדשה
עומדים מול שער גדול, מסתכלים בו בשתיקה
אנשים מקצה הזמן, מקצה האור והחיים
בבגדים עבים, בצעדים כבדים
שום דבר לא היה כמו בהבטחות
הבטיחו ארץ חמה, היו רוחות וסערות
הגג עף בחורף, הרצפה מלאה סירים
הכל ספוג במים שמיכות הפוך מפולין
כולם מתייפחים אבל אני כבר ישנה
כמו נסיכה אמיתית - ישנה עם מטריה

מישהו אומר - "הגענו"
מישהו עונה - "אולי"
מישהו קורא - "מצאנו", לוחשים לו "הלוואי"
מישהו צועק - "בינתיים", צועקים לו - "עד
מתי"
לעולם כבר לא נדע
מי נכנס ומי יצא
מי עבר ומי נשאר בשרליה
שרליה...

"קול ציון לגולה", כל שעה שפה אחרת
הרדיו מנגן, יושבים כמו גולים במחתרת
כמו ליד התנור יושבים, מתחממים
מבינים כל מילה, שרים את השירים
ובבוקר חוזרים אל השפה החדשה
שוברת שיניים, אדישה וקשה
כל התוכניות נהפכו לחלומות
מחליפים מקצוע, מחליפים את השמות
מחליפים זיכרונות, מקשטים את העבר
שם כולם נסיכים היו וזה מה שנשאר
היה פסנתר בכל חדר, אורות סוסים בחצר
כל מילה היא אמת, אמת פחות או יותר...
שרליה שרליה...

מקורות

ספרים

חנה יבלונקה, אחים זרים, הוצאת יד יצחק בן-צבי והוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון בנגב, תשנ"ד (1994)

יואל רפל, בריחים של שתיקה, קובץ מחקרים ותעודות שנתון "משואה" כ"ח, משרד הביטחון-ההוצאה לאור, משואה-מכון ללימודי השואה, תש"ס.

תום שגב, המיליון השביעי, בית הוצאה כתר, ירושלים, הוצאת ספרים דומינו.

מאמרים

חנה יבלונקה, ניצולי השואה בישראל, בתוך בשביל הזיכרון גיליון מס' 27, אפריל 1998

חנה יבלונקה, ותיקים וניצולים בבית הקיבוצי, בתוך, בין עולים לוותיקים בעריכת דליה עופר, הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים, תשנ"ו (1996)

חנה יבלונקה, עולי אירופה ותודעת השואה, בתוך, העשור הראשון תש"ח-תש"ח בעריכת צבי צמרת וחנה יבלונקה, הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים, תשנ"ח (1997)

אינטרנט

סרטונים : אתר youtube

תמונות : אתרים שונים